УДК 371.15

Аніщенко Олена Валеріївна – кандидат педагогічних наук, доцент, докторант відділу андрагогіки Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих Академії педагогічних наук України

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ У ГАЛУЗІ НАУКОВОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ УЧНІВ

Анотація

Публікацію присвячено аналізу проблеми професійно-педагогічної компетентності вчителя у галузі організації праці учнів на наукових засадах. Охарактеризовано основні складові професійної компетентності педагога у контексті наукової організації праці школярів.

Ключові слова: професійно-педагогічна компетентність, наукова організація праці учнів.

Постановка проблеми. Нагальність підвищення ефективності навчання, створення сприятливих умов для викладацької й навчальної діяльності актуалізують проблему професійної компететності вчителя у галузі наукової організації праці (НОП) учнів і педагогів. Передусім йдеться про підготовку вчителів до реалізації педагогічного процесу на засадах особистісно орієнтованої педагогіки, діалогічної взаємодії, придовідповідності, здоров'язбереження, тайм-менеджменту. Сформованість професійної компететності вчителя у галузі НОП уможливлює створення здоров'язберігаючого простору закладів освіти, сприятливих / комфортних умов для викладацької й навчальної праці, забезпечення раціонального використання дидактичних, психофізіологічних, часового та інших ресурсів суб'єктів педагогічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми підготовки викладачів для професійно-технічних закладів освіти висвітлено у публікаціях Г.С. Гаркушевського, формування професійно-педагогічної компетентності інженерів-педагогів – у доробку І.Б. Васильєва, Є.Ф. Зеєра, Н.В. Кузьміної, О.А. Макаренко, Л.З. Тархан. Складові екологічної компетентності фахівців обґрунтовано Л.Б. Лук'яновою [8]. Аналіз ключових компетентностей особистості знайшов відображення у ґрунтовних працях І.О. Зимньої, Г.К. Селевка.

Ґендерну компетентності педагогів охарактеризовано І.С. Мунтяном [10, с. 9–15]. Л.І. Столярчук порушує проблему «ґендерної освіченості» педагогів. Науковець зазначає, що кожен викладач є джерелом інформації з притаманним кожному «... власним стилем викладання навчального матеріалу, обумовленим його ґендерними

особливостями. Від його професійної компетентності залежить орієнтація програм і методик навчання на конкретну жіночу / чоловічу індивідуальність ...» з певним типом функціональної асиметрії півкуль головного мозку, «створення сприятливих умов для всебічного розкриття здібностей учнів і створення ситуації успіху» [12, с. 48].

Сутність і зміст педагогічної компетентності складає предмет наукових досліджень І.А. Зязюна, С.І. Кари, Л.М. Мітіної, В.О. Сластьоніна.

Незважаючи на широке «тематичне поле» наукових пошуків із проблеми професійно-педагогічної компетентності (ППК), аналіз вітчизняних і зарубіжних джерел показав, що ППК педагога у галузі наукової організації праці учнів не досліджується як психолого-педагогічна проблема.

Ураховуючи вищевикладене, *мета* публікації полягає у висвітленні сутності професійно-педагогічної компетентності вчителя у галузі наукової організації праці учнів. Мета конкретизується у таких *завданнях*: на основі аналізу літературних джерел виокремити й охарактеризувати складові ППК у галузі НОП учнів, проаналізувати її значення для конструювання й реалізації науково обґрунтованого навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах і наукової організації праці учнів.

Передусім зазначимо, що в сучасних науково-педагогічних працях, присвячених компетентності вчителя, набули поширення схожі за значенням дефініції: «професійно-педагогічна компетентність», «педагогічна компетентність», «психологічна компетентність», «психолого-педагогічна компетентність». Отже, на сучасному етапі розвитку педагогічної науки і практики проблема педагогічної (професійно-педагогічної, психолого-педагогічної) компетентності та окремих її видів не дістала однозначного трактування.

Л.М. Мітіна, Г.В. Мітін, О.А. Анісімова педагогічну (психолого-педагогічну) компетентність тлумачать як «гармонійне поєднання знання предмету, методики і дидактики викладання, умінь і навичок (культури) педагогічного спілкування, а також прийомів і засобів саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації» [9, с. 66]. На підставі вищезазначеного науковці виокремлюють 3 підструктури педагогічної (психолого-педагогічної) компетентності:

- діяльнісну (знання, уміння, навички та індивідуальні способи самостійного й відповідального здійснення педагогічної діяльності);
- комунікативну (знання, уміння, навички і способи реалізації педагогічного спілкування);
- особистісну (потреба у саморозвиткові, а також знання, уміння, навички, принципи розвитку особистості дитини).

Цілком погоджуємося з думкою М.І. Лук'янової про те, що психолого-педагогічна компетентність учителя є узгодженістю (співрівневістю) між знаннями, практичними вміннями і реальною поведінкою педагога в його діяльності. Це інтегративна характеристика рівня професійної підготовки вчителя, що ґрунтується на фундаментальних психолого-педагогічних знаннях і сформованих комунікативних уміннях, які проявляються в єдності з особистісними якостями [7, с. 57–58].

Н.В. Кузьміна професійно-педагогічну компетентність (ППК) розглядає як «сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове й практичне знання з метою кращого розв'язання педагогічних задач» [6, с. 90].

На нашу думку, у структурі професійно-педагогічної компетентності цілком логічним є виокремлення певних складових. Зокрема, Н.В. Кузьміна запропонувала такі елементи ППК:

- спеціальна й професійна компетентність у галузі дисципліни, що викладається;
- диференціально-психологічна компетентність у галузі мотивів, здібностей, спрямованості учнів;
- соціально-психологічна компетентність у галузі процесів спілкування;
- методична компетентність у галузі способів формування знань, умінь учнів;
- аутопсихологічна компетентність щодо визнання особистих позитивних і негативних характеристик, а також власної діяльності [6, с. 90–107].

І.Б. Васильєв обґрунтував доцільність виокремлення професіографічної, прогностичної, спеціально-предметної, дидактичної, методичної, регламентно-нормативної, біографічної, психофізіологічної, діагностичної, управлінської, комунікативної, акмеологічної та аутопсихологічної компетентностей як елементів структури ППК [2, с. 72].

У контексті підготовки педагога до розв'язання завдань здоров'язберігаючої педагогіки М.К. Смирнов виокремив валеологічну, психологічну компетентності педагога [11, с. 221–223].

Окремий вид педагогічної компетентності складає компетентність учителя у галузі здоров'я [9, с. 67]. Колектив авторів [5, с. 87] поняття здоров'язберігаючої компетентності тлумачать як властивості особистості, спрямовані на збереження власного фізичного, соціального, психічного й духовного здоров'я, а також здоров'я оточуючих.

Л.П. Архиповою обґрунтовано необхідність формування еколого-валеологічної готовності педагога. Дослідниця переконує, що «еколого-валеологічна складова

професійно-педагогічної освіти у системі внутрішкільного безперервного підвищення кваліфікації стає чинником формування ціннісних установок, що забезпечують усунення здоров'явитратності й утвердження здоров'язберігаючої освіти, збереження й зміцнення здоров'я її суб'єктів» [1, с. 6]. На нашу думку, вищезазначене актуалізує виокремлення еколого-валеологічної складової професійно-педагогічної компетентності вчителя у контексті його готовності до організації праці учнів на наукових засадах. Вона передбачає дотримання принципу природовідповідності у навчально-виховному процесі, глибоке знання і здатність реалізовувати на практиці здоров'язберігаючі (ЗЗПТ), здатність використовувати оздоровчий потенціал навколишнього середовища.

Оскільки власне категорія НОП є комплексною, міждисциплінарною, то і компетентність педагога у галузі організації праці учнів на наукових засадах передбачає наявність у нього не лише ґрунтовних знань (з різних галузей педагогіки, психології, медицини, екології, математики, права, а також психофізіології, тайм-менеджменту, ергономіки, ергономіки та ін.), а ще й сформованість широкого спектру умінь, навичок, наявність певних здібностей. Особливого значення ми надаємо наявності у педагога знань про сутність, логіку педагогічного процесу, закономірності вікового й індивідуального розвитку учнів, математичну обробку результатів психолого-педагогічних вимірювань та ін.

У контексті нашого дослідження надзвичайну цінність становить педагогічна спадщина С.Й. Гессена, людини трагічної долі, науковця, філософа, правознавця, педагога. Незважаючи на те, що «вік» цитованих нами праць становить понад півстоліття, їхній зміст не втратив наукового й практичного значення. Зокрема, в його творі „В защиту педагогики" (1949 р.) увагу акцентовано на тому, що з різними галузями педагогіки пов'язаний «широкий спектр дисциплін – від філософії до статистики, від психології й соціології до фінансування та організації шкільного життя» [3, с. 90]. Він зазначав, що на факультетах, які додатково здійснюють підготовку педагогів, мають функціонувати такі кафедри і кафедральні підрозділи:

- педагогічної фізіології, фізичного виховання й шкільної гігієни;
- педагогічної психології, психопатології дитини і спеціальної педагогіки;
- педагогічної соціології та соціальної педагогіки (турбота про дитину);
- педагогіки у вузькому розумінні (прикладна філософія), дидактики різних навчальних дисциплін (і наукових, і творчих);
- історії педагогіки, яка включає в себе й історію освітніх інститутів, і педагогічних вчень;
- організації шкільної системи й адміністрування, фінансів і шкільної

статистики.

С.Й. Гессен також звертав увагу на важливість вивчення «частных разделов» педагогіки, серед яких – освіта дорослих, організація режиму професійної школи, організація навчання й дозвілля у сільській школі, технічні засоби навчання та ін. [3, с. 90]. На його думку, низка «теоретичних наук», які складають фундамент педагогічних дисциплін, майбутнім педагогам доцільно вивчати на своєму факультеті: загальну фізіологію – на медичному або природничому, соціологію й філософські дисципліни (логіку з гносеологією, історію філософії) – на гуманітарному факультеті. У підручнику «Основы педагогики» (1923 р.) учений зазначав, що педагог «... повинен знати закони життя людського тіла та умови збереження ним працездатності» [4, с. 364].

Послуговуючись відомими у педагогічній теорії складовими ППК (видами професійно-педагогічної компетентності), виокремимо ті з них, які є важливими у контексті нашої проблематики, і визначимо їхню сутність на прикладі відповідних умінь і навичок педагога, необхідних для організації праці учнів на наукових засадах (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Складові ППК педагога у галузі наукової організації праці учнів

№ з/п	**Складові ППК**	**Уміння й навички педагога у контексті НОП учнів**
	Психологічна	Створювати емоційний комфорт; розподіляти увагу; розробляти педагогічні технології, навчально-методичне забезпечення з урахуванням індивідуально-типологічних, вікових особливостей учнів, психологічних закономірностей їхнього розвитку; майстерність психодіагностики; стійкість до стресів
	Психофізіологічна	Визначати раціональність й ефективність трудових прийомів; за умови наявності ергономічного мислення вибудовувати навчально-виховний процес на основі фізіолого-гігієнічних рекомендацій
	Дидактична	Чітко й коректно викладати навчальний матеріал із застосуванням ТЗН, застосовувати на практиці раціональні організаційні форми навчання (індивідуальні й групові), контролю й процедури

		оцінювання знань учнів; урізноманітнювати способи діяльності; стимулювати пізнавальні інтереси, створювати ситуацію успіху в навчанні; здійснювати педагогічну діагностику, педагогічне проектування
	Регламентно-нормативна	Упроваджувати заходи з НОП суб'єктів педагогічної діяльності на основі відповідних нормативно-правових документів, науково обґрунтованих рекомендацій, положень
	Організаційно-управлінська	Організовувати гігієнічно- й дидактичнораціональні навчальні заняття із зміною різних видів діяльності, а також доцільні форми рухової активності; забезпечувати оптимальне співвідношення розумової та фізичної активності; навички самоменджменту, планування навчально-виховного процесу
	Еколого-валеологічна	Здійснювати педагогічний процес на засадах природовідповідності, ресурсо- й здоров'язбереження; наявність навичок фітодизайну й складання фітомодулів, створювати комфортні умови для викладацької та навчальної праці
	Інформаційно-технологічна	Реалізовувати бібліографічну діяльність із застосуванням сучасних інформаційних технологій (продуктивне використання електронних і традиційних каталогів літератури, комп'ютера й здатність навчити вихованців вищезазначеному), оволодіння усіма видами читання, у т. ч. і швидкісного)
	Комунікативна	Здійснювати діалогічне, безконфліктне спілкування; добір змісту, ритму, способу, характеру спілкування відповідно до індивідуальних особливостей учнів
	Ґендерна	Застосовувати методи і форми педагогічної взаємодії, які ґрунтуються на толерантному, поважному ставленні до осіб різної статі й

		сприяють подоланню негативних ґендерних стереотипів

Набуття знань з різних аспектів НОП, а також формування викладених вище умінь і навичок має відбуватися у ході вивчення студентами психолого-педагогічних, валеологічно орієнтованих, окремих математичних дисциплін, а також міждисциплінарних спецкурсів. На наш погляд, для студентів педагогічних спеціальностей доречним було б запровадження, зокрема, таких спецкурсів: «Педагогіка і психологія навчальної праці», «Швидкочитання», «Тайм-менеджмент і педагогічний процес», «Психогігієна навчальних занять», «Правила мнемоніки», «Фітодизайн навчальних приміщень» та ін.

У контексті НОП особливого значення набуває педагогічна майстерність вчителя як комплекс властивостей особистості педагога, що забезпечує високий рівень самоорганізації його професійної діяльності й виявляється в оптимальному, педагогічно доцільному виборі й використанні методів, засобів, прийомів педагогічної взаємодії у навчально-виховному процесі. Також слід акцентувати увагу на необхідності формування у педагогів креативних якостей, які зокрема дозволяють зацікавити учнів пізнавальною діяльністю, а також уникнути монотонності праці, одноманітності у навчально-виховному процесі.

Таким чином, ППК учителя в галузі організації праці учнів на наукових засадах є комплексною характеристикою, яку вважаємо за доцільне розглядати в поєднанні психологічної, психофізіологічної, дидактичної, регламентно-нормативної, організаційно-управлінської, еколого-валеологічної, інформаційно-технологічної, ґендерної складових. Кожен із зазначених елементів передбачає наявність (у різному поєднанні) знань з менеджменту, психолого-педагогічних, медико-біологічних, технічних та інших наук. Підґрунтя професійно-педагогічної компетентності вчителя у галузі організації праці учнів на наукових засадах мають складати переконання педагога, його умотивованість до реалізації навчально-виховного процесу на науково обґрунтованих дидактичних засадах, принципах діалогічної взаємодії, оптимізації, природовідповідності, індивідуалізації навчально-виховного процесу, здоров’я- й ресурсозбереження та ін.

На наше переконання, сформованість професійно-педагогічної компетентності в галузі організації праці учнів на наукових засадах сприятиме оптимізації відносин суб’єктів педагогічної діяльності. Сформованість у межах складових ППК вищезазначених знань, умінь, навичок і здатність педагога застосовувати їх на практиці забезпечує результативність навчальної діяльності за рахунок:

- використання педагогами й учнями раціональних прийомів роботи, що

сприяє економії часу (швидкочитання, планування діяльності, продуктивність у пошукові та опрацюванні необхідної інформації з різних джерел тощо);

- конструювання й реалізації ґендерно орієнтованих, здоров'язберігаючих педагогічних технологій (створення сприятливих умов для праці з відповідним обладнанням робочих місць, естетизацією простору закладу освіти тощо; врахування вікових та індивідуальних особливостей хлопців і дівчат, науково обґрунтоване чергування праці й відпочинку, оптимальний вибір методів і форм навчально-виховної роботи й контролю навчальних досягнень, спілкування на демократичних засадах, адекватність у виборі заохочень і покарань тощо).

Наша публікація не вичерпує всіх аспектів порушеної проблеми. Перспективними напрямами *подальших наукових пошуків* у контексті порушеної проблематики вважаємо дослідження кожної із 9-и виокремлених у тексті складових професійно-педагогічної компетентності вчителя у галузі організації праці учнів.

Список використаних джерел

1. Архипова Л.П. Формирование эколого-валеологической готовности учителей в системе внутришкольного непрерывного повышения квалификации: Автореф. дисс. … канд. пед. наук: 13.00.01 / Челяб. гос. пед. ин-т. – Челябинск, 2007. – 22 с.
2. Васильєв І.Б. Теоретико-методологічні аспекти формування змісту курсу «Проф. педагогіка»: системний підхід // Професійна освіта: теорія і практика. – Х.: ХОНМЦ, 2000. – №1–2 (11–12). – С. 71–74.
3. Гессен С.И. Педагогические сочинения / Сост. Е.Г. Оссовский и др. – Саранск: Тип. «Красный Октябрь», 2001. – 564 с.
4. Гессен С.И. Основы педагогики. Введение в прикладную философию / Отв. ред. и сост. П.В. Алексеев. – М.: Школа – Пресс, 1995. – 448 с.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека освітньої політики / Бібік Н.М., Ващенко Л.С., Локшина О.І. та ін.; Під заг. ред. О.В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения. – М.: Высшая шк., 1990. – 119 с.
7. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогика. – 2001. – №10. – С. 56–61.
8. Лук'янова Л.Б. Феномени екологічної компетентності // Філософія педагогічної майстерності: Зб. наук. пр.; Редкол.: Н.Г. Ничкало та ін. – К.; Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – С. 136–145.

9. Митина Л.М., Митин Г.В., Анисимова О.А. Профессиональная деятельность и здоровье педагога: Учеб. пособие / Под общ. ред. Л.М. Митиной. – М.: ИЦ «Академія», 2005. – 368 с. – Библиогр.: с. 342–361.

10. Мунтян І.С. Ґендерний підхід у професійній підготовці студентів вищих педагогічних закладів: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.04 / Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2004. – 20 с.

11. Смирнов Н.К. Здоровьесберегающие образовательные технологии и психология здоровья в школе. – 2-е изд. – М.: АРКТИ, 2006. – 320 с.

12. Столярчук Л.И. Гендерное образование: теоретические аспекты // Среднее профессиональное образование. – 2005. – №8. – С. 48–49.

13. Torff B., Sessions D.N. Principals' Perceptions of the Causes of Teacher Ineffectiveness // Journal of Educational Psychology. – 2005. – Vol. 97, №4. – P. 530-537.

ПРОФЕССИОНАЛЬНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ УЧИТЕЛЯ В ОБЛАСТИ НАУЧНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ТРУДА УЧАЩИХСЯ

Анищенко Е. В.

Аннотация

Публикация посвящена анализу проблемы профессионально-педагогической компетентности педагога в области организации труда учащихся на научных основах. Охарактеризованы основные составляющие профессиональной компетентности педагога в контексте научной организации труда школьников, студентов.

Ключевые слова: профессионально-педагогическая компетентность, научная организация труда учащихся.

TEACHER PROFESSIONAL COMPETENCE IN THE SPHERE OF PUPILS' SCIENTIFIC LABOUR MANAGEMENT

Anishchenko O.

Resume

The article deals with the analysis of the teacher professional competence in the sphere of pupils' scientific labour management. The main teacher professional competence components are characterized in the context of students' and pupils' scientific labour management.

Keywords: teacher professional competence, pupils' scientific labour management.